

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГЕРЧАКІВСЬКИЙ СВЯТОСЛАВ ДЕМ'ЯНОВИЧ

УДК 336.221.24

**ПОДАТКОВИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ФІНАНСОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Тернопіль – 2008

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Тернопільському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Крисоватий Андрій Ігорович,
Тернопільський національний економічний університет, завідувач кафедри податків і фіскальної політики.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Іванов Юрій Борисович,
Харківський національний економічний університет, завідувач кафедри оподаткування;

кандидат економічних наук, професор
Данілов Олександр Дмитрович,
Київський економічний інститут менеджменту, завідувач кафедри фінансів.

Захист відбудеться “8” травня 2008 р. о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.03 у Тернопільському національному економічному університеті за адресою: 46020 м. Тернопіль, вул. Львівська, 11, корпус 11, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46020 м. Тернопіль, майдан Перемоги, 3.

Автореферат розісланий “5” квітня 2008 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат економічних наук, доцент

М. П. Шаварина

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю реформування механізмів фінансового забезпечення розвитку територій, яке було би спрямоване на підвищення фінансових можливостей органів місцевого самоврядування. В сучасних умовах в Україні формуються нові орієнтири побудови податкової системи, адекватні ринковим критеріям, імперативам демократичного суспільства, потребам місцевого самоврядування та комплексного територіального розвитку.

Бюджетно-податкова практика фінансового забезпечення розвитку територій засвідчує, що реальної самостійності територіальних громад так і не було досягнуто. Тому проблематика використання податків як джерела власних доходів місцевих бюджетів, зміцнення податкового потенціалу територій, удосконалення політики міжбюджетних трансфертів, поліпшення адміністрування податків, зборів, обов'язкових платежів, що акумулюються в доходах місцевих бюджетів, перебуває у площині науково-теоретичних досліджень та практичних реалізацій. Ці аспекти підсилюються також зростаючими тенденціями до централізації фінансових ресурсів. Так, частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України зменшилася з 29% у 2000 р. до 23,4% у 2007 р., а питома вага міжбюджетних трансфертів в доходах місцевих бюджетів за цей період збільшилася з 29% до 46,3%.

З огляду на такі аргументи необхідність використання нових підходів до формування дохідної бази місцевих бюджетів, що базуватимуться на ефективному використанні бюджетно-податкових інструментів, та підвищення їхньої фіскальної значущості набуває особливої ваги. Це сприятиме задоволенню потреб та інтересів центральної влади й місцевого самоврядування, а також мінімізуватиме дивергенції територіального розвитку та підвищуватиме дієвість бюджетно-податкової політики країни.

Надбання фінансової науки у сфері теоретизації основ формування податкової, бюджетної політики на рівні територіальних громад широко відображено у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Концептуальними в історичному контексті є дослідження І. Озерова, В. Твердохлебова, І. Янжула, Г. Тіктіна, Л. Ходського. Із сучасних науковців, у працях яких зроблено вагомі кроки у вивченні проблем функціонування місцевих бюджетів, податкової політики, варто назвати О. Василика, В. Вишневського, О. Данілова, Б. Данилишина, А. Даниленка, С. Дзюбика, М. Долішнього, Ю. Іванова, О. Кириленко, В. Кравченка, А. Крисоватого, І. Кучерявенка, І. Луніну, В. Павлова, В. Рибачка, В. Симоненка, С. Слухая, А. Соколовську, О. Соскіна, В. Суторміну, Л. Тарангул, В. Федосова, І. Чугунова, С. Юрія. Природу та особливості розвитку місцевих фінансів вивчали зарубіжні економісти-теоретики, серед яких П. Гейне, О. Богачова, Д. Джангіров, М. Домбровські, А. Зіденберг, Я. Корнаї, В. Лексін, Р. Майсгрейв, Ю. Немерц, Д. Сакс, Д. Стігліц, Ч. Тібо, Л. Хоффманн, А. Шах, А. Швецов.

Актуальність теми дослідження використання податкових інструментів та усунення диспропорцій територіального розвитку, а також дещо фрагментар-

ний характер її вивчення у вітчизняній економічній науці зумовили вибір теми дисертації, її мету, основні завдання, предмет та об'єкт дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідних робіт, які виконує колектив кафедри податків і фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету відповідно до комплексної планової теми наукових досліджень „Стратегічні орієнтири формування і реалізації фіскальної політики України” (державний реєстраційний номер 0106U000521), в межах якої автором розроблено наукові підходи та рекомендації практичного характеру щодо вдосконалення податкової політики на рівні територій, підвищення фіскальної ефективності місцевих податків і зборів в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних основ та вдосконалення практичних аспектів використання податків, зборів, обов'язкових платежів як інструментів фінансового забезпечення розвитку територій в Україні. Відповідно до поставленої мети у дисертаційній роботі передбачено вирішити такі завдання:

- дослідити теоретико-організаційні засади регіональної податкової політики як складової фінансово-економічної політики держави;
- обґрунтувати організаційно-правові підходи до визначення податкового потенціалу територій;
- виявити фіскальну результативність використання податкових інструментів на рівні адміністративно-територіальних одиниць;
- оцінити використання спеціальних економічних зон та територій пріоритетного розвитку у вітчизняній практиці;
- з'ясувати проблематику механізму вирівнювання фінансового забезпечення розвитку територій;
- розрахувати ефективність використання місцевих податків і зборів як інструменту фінансової незалежності територій;
- окреслити напрямки вдосконалення податкового інструментарію у вітчизняній практиці, розробити рекомендації нормативно-правового характеру, які би підвищували дієвість податкових інструментів;
- здійснити моніторинг податкового потенціалу територій з використанням економіко-математичних моделей.

Вказані мета й завдання дисертаційної роботи зумовили логіку викладу та послідовність розгляду вибраної проблематики.

Об'єктом дослідження є податкова політика держави в процесі формування доходів місцевих бюджетів.

Предмет дослідження – податковий інструментарій фінансового забезпечення адміністративно-територіальних утворень в частині використання їхнього податкового потенціалу.

Методологічну основу дисертаційної роботи становлять діалектичний метод наукового пізнання й системний підхід до вивчення податкових інструментів та їхнього ефективного використання.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано методи теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу (у ході визначення понятійного апарату

ту податкового інструментарію та його класифікації), історичний метод (дослідження еволюції визначення податкового потенціалу території); метод наукової абстракції, статистичні прийоми групування, динамічних порівнянь, графічного зображення (при аналізі вітчизняної практики використання податкових інструментів); методи економіко-математичного моделювання (при визначенні впливу податкових пільг, податкових переплат, податкової заборгованості на податковий потенціал території).

Теоретичну основу дослідження формують праці класиків фінансової науки, теоретичні надбання зарубіжних та вітчизняних представників науки і практики у сфері місцевих фінансів та оподаткування, регіональної економіки.

Інформаційною базою дисертації є законодавчі, нормативні акти України, статистичні й аналітичні матеріали Міністерства фінансів України, Державної податкової адміністрації України, Державної податкової адміністрації в Тернопільській області, Головного фінансового управління Тернопільської обласної державної адміністрації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад формування і реалізації податкової політики на рівні територій в Україні та проведенні аналізу використання податкових інструментів у процесі фінансового забезпечення розвитку територій. Основні результати дослідження, які становлять особистий здобуток автора і характеризуються науковою новизною, полягають у наступному:

вперше:

- обґрунтовано зміст поняття „податковий інструментарій розвитку територій” та запропоновано трактувати його як сукупність фіскальних важелів наповнення бюджетів, заохочення або стримування, що використовуються в процесі фінансового забезпечення розвитку територій та подоланні дивергенцій адміністративно-територіальних утворень. На основі системного розгляду використання податків, зборів, обов’язкових платежів та їхніх функціональних виявів проведено класифікацію податкових інструментів та визначено принципи їхнього використання у частині формування дохідної бази місцевих бюджетів і в усуненні диспропорцій територіального розвитку, а саме: зміцнення фінансової незалежності територіальних одиниць і підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування в адмініструванні податків; використання податкового інструментарію на основі максимального врахування податкового потенціалу території; вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку територій; досягнення оптимальності як щодо податкового навантаження територій, так і в наданні податкових стимулів; довгостроковість, незмінність та передбачуваність використання податкових інструментів;

удосконалено:

- критерії формування податкових округів в Україні через врахування наукових засад соціально-економічного районування. На відміну від існуючих варіантів формування податкових округів, перевагами запропонованого підходу є максимальна й адекватна відповідність мережі податкових органів територіальній специфіці, раціоналізації системи внутрішньо- та міжрегіональних

зв'язків і найбільш повне й ефективне використання природних, матеріальних та трудових ресурсів;

– механізм фінансового вирівнювання територій і розрахунок індексу відносної податкоспроможності територій. Запропоновано вдосконалення переліку доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. Вказано, що розрахунок обсягів дотації вирівнювання слід проводити із застосуванням коригуючих коефіцієнтів, які б адекватно відображали динаміку індикаторів соціально-економічного розвитку територій;

отримали подальший розвиток:

– обґрунтування теоретичних засад формування податкового потенціалу території, що дало змогу трактувати його як сукупність суспільних, корпоративних та приватних фінансових ресурсів в межах певної території, що мають здатність трансформуватись у фактичні податкові надходження бюджетів; це сукупність двох компонент, що характеризують як фактичні податкові надходження, так і резервні можливості щодо їхнього акумулювання. На цій основі розмежовано поняття „податковий потенціал території”, „податкоспроможність”, „податкові надходження” та „податкова база”.

– підходи до оцінки використання податкового потенціалу території. Запропоновано власну формалізовану методику здійснення моніторингу податкового потенціалу адміністративно-територіальних одиниць, що базується на трьох етапах: 1) проведення факторного дисперсійного аналізу впливу податкових інструментів (податкових пільг, податкового боргу) на величину податкового потенціалу; 2) визначення за допомогою виробничої функції Коба–Дугласа тенденцій впливу податкових пільг, переplat та заборгованості на величину податкових надходжень; 3) прогнозування параметрів податкового потенціалу в середньостроковій перспективі.

Практичне значення одержаних результатів. Основні висновки та пропозиції, вміщені у дисертації, можуть використовуватись у процесі вдосконалення законодавчого і нормативно-правового забезпечення розвитку місцевого самоврядування та бюджетно-податкових відносин в Україні, а також у навчальному процесі при викладанні фінансових і податкових дисциплін (довідка Тернопільського національного економічного університету № 126-33/1524 від 26.09.2006 р.).

Основні наукові положення, висновки й рекомендації дисертаційної роботи знайшли відображення у звіті про науково-дослідну роботу „Реформування міжбюджетних відносин та зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування України” за договором № 130-04/135 від 15.01.04 р. Автором проведено дослідження в межах підрозділів 3.3 „Визначення рівня податкоспроможності територій”, 3.4 „Обґрунтування методологічних підходів до розрахунку окремих видів міжбюджетних трансфертів” і 4.1 „Напрямки реформування системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування” (довідка № 1/15-11-828 від 26.10.2004 р.). Низку узагальнених наукових результатів дисертаційного дослідження використовують у роботі Державна податкова адміністрація в Тернопільській області (довідка № 11261/10/15-214 від 04.10.2006 р.) та Головне

фінансове управління Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 782/33-01/20 від 04.10.2006 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є одноосібно написаною науковою працею. Науково-практичні результати, висновки і пропозиції дисертації, які виносяться на захист, одержано здобувачем самостійно й оприлюднено у вигляді доповідей на наукових, науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах.

Апробація дисертаційної роботи. Основні теоретичні положення, результати та пропозиції дисертаційного дослідження прозвучали як доповіді чи апробовані на таких науково-практичних конференціях: Всеукраїнській науково-практичній конференції „Економічні проблеми ринкової трансформації України” (м. Львів, 3–4 грудня 2002 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції вчених, викладачів та практичних працівників „Розвиток фінансово-кредитної системи України в умовах ринкових трансформацій” (м. Вінниця, 26–27 лютого 2003 р.), Міжнародній науково-практичній конференції „Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період” (м. Хмельницький, 22–23 квітня 2004 р.), Всеукраїнській науковій конференції молодих науковців „Управління у XXI столітті: погляд молодих учених” (м. Хмельницький, 27–28 лютого 2004 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції „Фінансово-економічні проблеми розвитку регіонів України” (м. Дніпропетровськ, 26 жовтня 2004 р.), V Міжрегіональній науково-практичній конференції „Оподаткування у промисловому регіоні: теорія, практика та перспективи розвитку” (м. Донецьк, 18 листопада 2005 р.), II міжвузівській науковій конференції „Фінансово-бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці” (м. Чернівці, 23–24 грудня 2005 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених „Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації” (м. Тернопіль, 23–24 лютого 2006 р.).

Наукові публікації. Основні результати дисертаційного дослідження знайшли відображення в 1 колективній монографії, 1 навчальному посібнику, 8 статтях у фахових наукових журналах і збірниках наукових праць, 14 публікаціях – в інших виданнях.

Загальна кількість публікацій за темою дисертації становить 24 найменування (31,15 друк. арк.), з них авторові належить 7,48 друк. арк.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел із 194 найменувань на 17 сторінках і 33 додатків, що охоплюють 55 сторінки. Основний текст дисертаційної роботи викладено на 187 сторінках, що містять 20 таблиць на 11 сторінках та 13 рисунків на 6 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У першому розділі “Оподаткування і територіальний розвиток: теоретична концептуалізація взаємозалежності” досліджено комплекс питань, пов’язаних з теоретичними аспектами регіональної фіскальної політики в кон-

тексті фінансового забезпечення розвитку територій, організаційними засадами фіскальної децентралізації та визначення податкового потенціалу території.

На основі узагальнення теоретичних поглядів обґрунтовано, що регіональну фіскальну політику слід розглядати як поєднання державної фіскальної політики щодо регіонів та безпосередньо фіскальної політики органів місцевого самоврядування. Регіональну фіскальну політику за економічною суттю слід вважати складовою регіональної фінансової політики та її головним стрижнем, що водночас потребує розробки й реалізації її як самостійного інструменту впливу держави на процеси комплексного та збалансованого розвитку територій.

Доведено, що регіональна фіскальна політика у своїй основі пов'язана із формою державного устрою – унітаризмом чи федералізмом. Цей фактор є домінуючим у процесі розподілу функцій та відповідних повноважень по вертикальній ієрархії: держава – регіон – території. Регіональна фіскальна політика виявляється за умови дії певних політичних чинників, які зумовлюють надання більших повноважень місцевим органам влади у сфері бюджетно-податкових відносин.

Зміст поняття регіональної політики пояснює і деталізує набір інструментів, за допомогою яких безпосередньо втілюються на практиці конкретні дії органів державної та місцевої влади. Особливе місце в системі інструментів регіональної політики належить фіскальним важелям, які можна трактувати як заходи із наповнення бюджетів, заохочення чи стримування. Мета цих заходів полягає у здійсненні впливу на економічні рішення суб'єктів господарювання для забезпечення їхньої відповідності цілям раціонального використання податкового потенціалу регіону. Такий аргумент дає підставу зробити висновок про особливу складову інструментарію регіональної політики – фіскальну. Теоретичною основою використання певних податкових інструментів в межах регіональної фіскальної політики є функціональна природа самих податків. Суть податку, в тому числі регулюючий аспект, визначається крізь призму функцій, які виконує податок.

У дослідженні наголошено, що об'єктивна необхідність виділення поняття „податковий інструментарій розвитку територій” пов'язана з потребою систематизувати функціональні вияви категорії „податок”, які можна використати з метою впливу на фінансове забезпечення розвитку територій. Виокремлення податкового інструментарію у сучасній фінансовій науці не випадкове, адже воно ґрунтується на активному поширенні ідей новітнього суб'єктивно-ідеалістичного вчення інструменталізму. Особливість такого світоглядного бачення полягає в розгляді ідей та понять не як відображення об'єктивної дійсності, а винятково як знарядь, засобів для впорядкування суб'єктивного досвіду, діючої практики.

Податкові інструменти не слід ототожнювати винятково із самими податками, зборами, обов'язковими платежами, адже їм властиві ще й інші форми (вияви), що використовуються у процесі податкового регулювання, а саме: податкові пільги та преференції, система санкцій, спрощені моделі оподаткування, форми податкової заборгованості, моделі калькулювання податкового потенціалу і його використання у фінансовому вирівнюванні територіального розвитку.

На основі аналізу функціональних виявів податкового інструментарію нами запропоновано наступні класифікації податкових інструментів фінансового забезпечення територіального розвитку. Так, їх можна розподілити за такими класифікаційними ознаками: 1) суб'єктом реалізації; 2) напрямками територіального розвитку; 3) характером впливу; 4) методом акумуляції коштів; 5) умовою надходження до місцевих бюджетів; 6) соціально-економічною ознакою.

Податковий інструментарій як фіскально-правова інституція має свій чітко окреслений предмет правового регулювання – відносини, пов'язані з фінансовим забезпеченням, формуванням дохідної бази місцевих бюджетів. Податковий інструментарій має певні характерні особливості. Зокрема, правова регламентованість мобілізації максимально великих (для конкретного місцевого бюджету) регулярних та стійких податкових надходжень. Ця ознака характеризує чітко визначені взаємовідносини між державним та місцевими бюджетами щодо зарахування податкових надходжень до доходів бюджетів.

В роботі аргументовано, що здатність представницьких органів влади надавати місцеві суспільні послуги, фінансово забезпечувати розвиток територій, використовуючи податковий інструментарій, обмежена залежністю від держави, і зокрема державного бюджету. Передумовами забезпечення фінансової самостійності й ефективної фіскальної бази територій є економічно обґрунтована і доцільна децентралізація та оптимальний розподіл повноважень, відповідальності й податкової бази між різними ланками бюджетної системи.

В зв'язку з цим, використання податкового інструментарію як сукупності фіскальних важелів впливу на фінансове забезпечення розвитку територій має ґрунтуватися на таких принципах: зміцнення фінансової незалежності територіальних одиниць і підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування в адмініструванні податків; використання податкового інструментарію на основі максимального врахування податкового потенціалу території; вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку територій; досягнення справедливості як щодо податкового навантаження територій, так і в наданні податкових стимулів; довгостроковість, незмінність та передбачуваність використання податкових інструментів.

Обґрунтовано необхідність об'єктивної оцінки дохідних джерел на локальному рівні, що є визначальною проблемою на сучасному етапі формування доходів місцевих бюджетів в Україні та реалізації політики фінансового вирівнювання. Саме визначення податкового потенціалу адміністративно-територіального утворення є базисом при плануванні податкових надходжень і використанні податкових інструментів, а також при трансформації податкових резервів у реальні фінансові ресурси. Запропоновано трактувати податковий потенціал території як сукупність суспільних, корпоративних та приватних фінансових ресурсів в межах певної території, що мають здатність трансформуватись у фактичні податкові надходження бюджетів. Поряд з цим, податковий потенціал територій варто розглядати як сукупність двох компонент, що характеризують як фактичні податкові надходження, так і резервні можливості щодо їхнього акумулювання.

У другому розділі “Прагматизм функціонування податкового інструментарію та його ефективність в Україні” досліджено практичні аспекти мобілізації податкових надходжень на прикладі Тернопільської області, проаналізовано особливості використання податково-стимулюючих технологій в контексті територіального розвитку, зокрема ефективність функціонування спеціальних економічних зон (СЕЗ) і територій пріоритетного розвитку (ТПР). Проаналізовано фіскальні аспекти справляння місцевих податків та зборів в Україні.

Доведено, що домінантою у фінансовому забезпеченні розвитку територій є фіскальна результативність мобілізації податкових надходжень у доходах місцевих бюджетів. Вона ілюструє якісний бік процесів фінансового забезпечення розвитку територій (в частині формування доходів місцевих бюджетів) у нерозривному зв'язку із закономірностями суспільного розвитку таких територій у конкретних умовах місця і часу.

В процесі дослідження динаміки податкових надходжень зведеного бюджету зроблено висновок про визначальну фіскальну роль податкових надходжень у формуванні дохідної бази місцевих бюджетів (рис. 1). Так, у 2006 р. мобілізовано 171748,3 млн. грн., що на 28,0% більше аналогічного показника 2005 р.

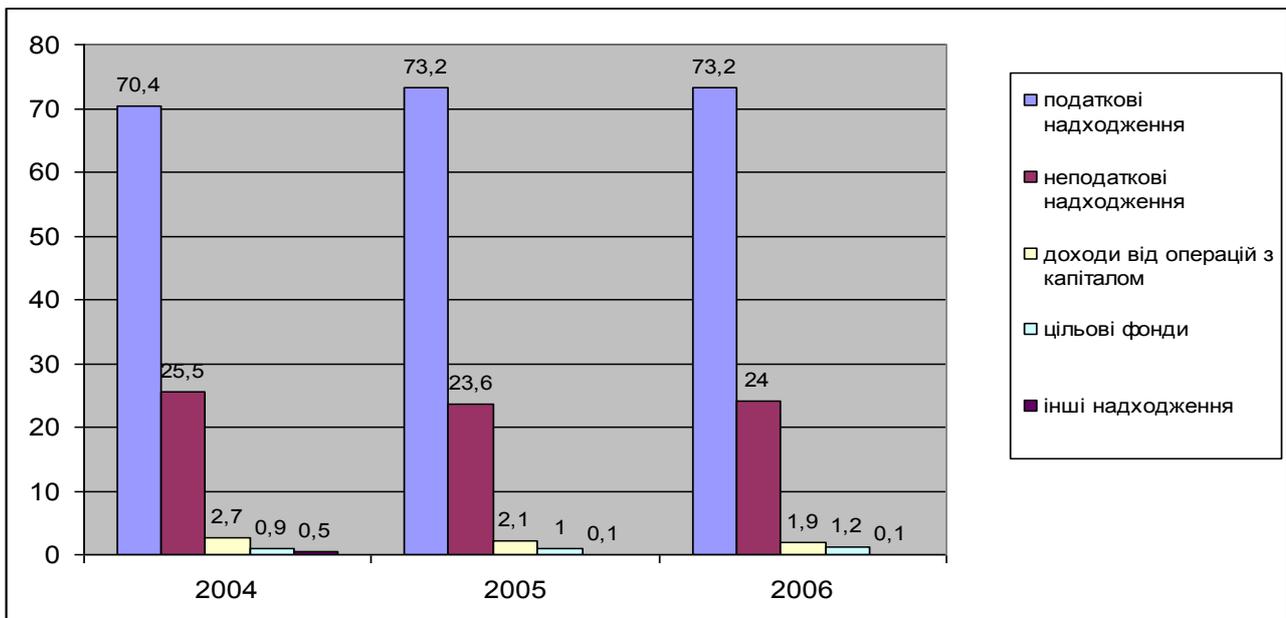

Рис. 1. Динаміка доходів місцевих бюджетів в Україні в 2004–2006 рр., %

Структура самих податкових надходжень у 2006 р. зазнала певних змін: дещо скоротилися частки таких надходжень, як податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції (на 0,7%), збори за спеціальне використання природних ресурсів (на 0,2%). У результаті проведеного аналізу формування дохідної бази місцевих бюджетів України виявлено неоднорідну динаміку податкових надходжень.

У досліджуваному періоді податкові надходження щорічно зростали в середньому на 2279,4 млн. грн. Винятком із вказаної закономірності став 2004 р., коли порівняно з попереднім роком абсолютна величина податкових надходжень зменшилась на 287,2 млн. грн. З'ясовано, що протягом аналізованого періоду середнє значення відносних темпів зростання податкових надходжень (до попередніх років) становить 118%. За вказаним показником цей елемент дохід-

ної бази місцевих бюджетів перевищив неподаткові надходження та доходи цільових фондів.

Необхідність дієвих практичних заходів щодо усунення відмінностей у рівнях розвитку окремих територій в Україні стала очевидною після проведеного аналізу статистичних даних, що підтверджують наявність суттєвих територіальних розбіжностей, які за світовими стандартами є загрозливими, спричинюють конфлікти у відносинах між адміністративно-територіальними утвореннями і державою, породжують сепаратистські настрої, руйнують підвалини державної цілісності. Такими вважаються дивергенції між територіями у 30–50% порівняно із середнім рівнем по країні за основними параметрами соціально-економічного розвитку.

Для аналізу розбіжностей територіального розвитку в нашій державі досліджено 10 індикаторів, які відображають їхню масштабність (табл. 1).

Таблиця 1

Дивергенції соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць (АТО) в 2006 р.

№ з/п	Показник	Максимальне значення по АТО	Мінімальне значення по АТО	Масштаб розбіжності (разів)
1	Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу ¹ , грн.	м. Київ – 28780,0	Тернопільська обл. – 4603,0	6,25
2	Інвестиції в основний капітал на одну особу, грн.	м. Київ – 9329,5	Тернопільська обл. – 1098,1	8,49
3	Роздрібний товарооборот підприємств на одну особу, грн.	м. Київ – 9545,0	Тернопільська обл. – 1560,0	6,12
4	Обсяг реалізованих послуг у розрахунку на особу, грн.	м. Київ – 3796,0	Тернопільська обл. – 275,0	13,80
5	Рівень зареєстрованого безробіття (%)	Тернопільська обл. – 5,3	м. Київ – 0,4	13,25
6	Наявні доходи в розрахунку на одну особу, грн.	м. Київ – 14004,5	Закарпатська обл. – 5991,5	2,34
7	Витрати в розрахунку на одну особу, грн.	м. Київ – 25916,0	Тернопільська обл. – 5956,9	4,35
8	Прямі іноземні інвестиції на одну особу, дол. США	м. Київ – 2069,6	Чернівецька обл. – 40,8	50,7
9	Обсяг експорту в розрахунку на одну особу, дол. США	м. Київ – 1393,5	Чернівецька обл. – 2,1	663,6
10	Обсяг імпорту в розрахунку на одну особу, дол. США	м. Київ – 513,9	Житомирська обл. – 1,82	282,4

Посилення дивергенцій соціально-економічного розвитку територій відбулося на фоні значних прорахунків у регіональній бюджетно-податковій політиці, зокрема в неефективному використанні таких інструментів, як податкові преференції, місцеві податки і збори, формульні розрахунки дотацій вирівнювання на основі індексу податкостроможності територій, податкове адміністрування на рівні регіонів та ін. З'ясовано, що одним із найбільш проблемних аспектів використання податкового інструментарію з метою впливу на територіаль-

¹ Складено і розраховано автором за звітними даними Державного комітету статистики України за 2005 р.

ний розвиток в Україні стало функціонування спеціальних економічних зон і територій пріоритетного розвитку.

За результатами проведеного аналізу неефективними територіями пріоритетного розвитку виявились ТПР Волинської, Чернігівської областей та ТПР м. Шостка (Сумської області), які за трьома параметрами зайняли найнижчі рейтингові місця. Серед спеціальних економічних зон найнижчі показники зафіксовано у СЕЗ „Рені” і СЕЗ „Порт Крим”. Якщо ж проаналізувати інші показники роботи СЕЗ та ТПР, наприклад кількість створених, збережених робочих місць, кошторисну вартість інвестиційних проектів, надходження до бюджетів від реалізації бізнес-проектів, то позиціонування ефективних і неефективних СЕЗ та ТПР практично не змінилося.

З’ясовано, що фіскальна значущість місцевих податків і зборів в загальній сумі податкових надходжень місцевих бюджетів України є надто малою. Так, за рахунок місцевих податків і зборів в 2005 р. формувалось 2,54% податкових надходжень місцевих бюджетів України, а в 2006 р. питома вага місцевих податків і зборів у податкових надходженнях знизилась до 2,08%. Проведений аналіз показує, що найбільшу фіскальну результативність серед місцевих податків і зборів протягом 2002–2006 рр. забезпечено за рахунок ринкового збору та комунального податку. Так, питома вага цих двох платежів в загальних надходженнях місцевих податків і зборів в Тернопільській області в 2006 р. становила понад 91%. Зроблено висновок, що адміністрування місцевих податків і зборів є проблемним як щодо динаміки надходжень, так і щодо їхньої фіскальної ролі в доходах місцевих бюджетів.

Досліджено, що в умовах відсутності середньострокових податкових гарантій для місцевих бюджетів (порівняно з покладеними на місцеві органи самоврядування функціями) й у разі існування діючої методики розрахунку прогнозних обсягів доходів органи місцевого самоврядування і надалі будуть зацікавлені у порушеннях податкового законодавства суб'єктами підприємництва. Запропоновано вдосконалити формульний розрахунок індексу відносної податкоспроможності територій у напрямку максимального внесення податкової заборгованості (недоїмки) у цей розрахунок, а також враховувати трансформовані суми податкового боргу через векселі, взаємозаліки, договори відстрочення, розстрочення податкових зобов'язань.

Аналіз надання податкових пільг дозволив встановити, що найбільш фіскально значущими в контексті бюджетних втрат у 2006 р. стали: для державного бюджету – пільги з податку на додану вартість (92,9% загальної суми втрат по всіх податкових платежах), для місцевих бюджетів – пільги з плати за землю. Зазначено, що найважливішим аспектом надання податкових пільг має стати ефективність їхнього застосування, що відобразиться у віддачі для бюджетів усіх рівнів, розширенні податкової бази регіонів та зміцненні їхніх податкових потенціалів. Необхідно переглянути діючий перелік податкових пільг і вилучити з нього ті, які безпосередньо не пов'язані із соціальним захистом малозабезпечених верств населення, підтримкою пріоритетних галузей національної економіки й не мають інноваційної та інвестиційної спрямованості.

У третьому розділі **“Вдосконалення податкової політики України в контексті розвитку її територій”** запропоновано напрямки вдосконалення фінансового та інституційного забезпечення розвитку територій, розроблено підходи до реформування системи місцевих податків і зборів, а також сформульовано пропозиції щодо визначення податкового потенціалу з використанням економіко-математичного моделювання.

У дисертації наголошено, що система фінансової збалансованості місцевих бюджетів має, перш за все, стосуватися доходів, що передбачає розподіл надлишкових доходів бюджетів територій з вищою за середню податкоспроможність між територіями з нижчою за середню податкоспроможність. Трансфертні платежі доцільно надавати територіям із чітко визначеними напрямками їхнього витрачання, що буде забезпечувати цільове використання коштів. До того ж, використання податкових інструментів у фінансовому забезпеченні розвитку територій має бути орієнтоване на досягнення таких критеріїв: економічна ефективність, соціальна справедливість, політична стабільність. Економічна ефективність забезпечується шляхом встановлення відповідальності й зацікавленості у повній мобілізації податкових надходжень, цільовому та економному витрачанні бюджетних коштів. Соціальна справедливість реалізується за допомогою бюджетного регулювання і фінансового вирівнювання територіального розвитку, транспарентність та незмінність є важливими умовами політичної стабільності.

Зазначено, що один із найважливіших напрямків зміцнення фінансової бази територій – це ефективне використання податкових інструментів регулювання. Перш за все, розподіл податків, зборів, обов’язкових платежів між бюджетами різних територіальних рівнів має встановлюватись на доволі тривалій час, оскільки лише на цій основі стає можливим бюджетно-податкове планування. Винятковою формою такого розподілу є система, при якій центральні та місцеві органи самостійно визначають як види податків, так і відповідні податкові ставки (так звана „роздільна система”). При її використанні органи місцевого самоврядування отримують повну незалежність у проведенні податкової політики.

Доведено, що ефективність використання податкового інструментарію у фінансовому забезпеченні розвитку територій у нашій державі значною мірою залежить від інституційного забезпечення процесу справляння податків, зборів, обов’язкових платежів. Удосконалення організаційної структури податкових органів зумовлено потребою у зменшенні витрат на адміністрування податків та зборів.

У результаті систематизації теоретичних напрацювань у сфері регіональної економіки і з огляду на низку базових критеріїв (соціальні та економічні зв’язки в регіонах, географічна близькість і цілісність, рівномірне розміщення податкового потенціалу територій та ін.) в дисертаційній роботі запропоновано таку мережу податкових округів в Україні: 1) Кримський округ (АР Крим та м. Севастополь, центр – м. Сімферополь); 2) Столичний округ (м. Київ, Київська, Чернігівська, Житомирська, Черкаська області, центр – м. Київ); 3) Західний округ (Львівська, Волинська, Рівненська області, центр – м. Львів); 4) Карпатський округ (Івано-Франківська, Закарпатська, Чернівецька області, центр – м. Івано-Франківськ);

5) Подільський округ (Вінницька, Хмельницька, Тернопільська області, центр – м. Хмельницький); 6) Південний округ (Одеська, Миколаївська, Херсонська області, центр – м. Миколаїв); 7) Центральний округ (Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області, центр – м. Дніпропетровськ); 8) Східний округ (Донецька, Луганська області, центр – м. Донецьк); 9) Харківський округ (Харківська, Сумська, Полтавська області, центр – м. Харків).

У контексті вдосконалення переліку місцевих податків і зборів запропоновано зробити акцент на таких податках, які з огляду на світовий досвід та економічний зміст найбільш придатні для місцевого оподаткування, зокрема, це: податок на доходи фізичних осіб, єдиний податок, податок на прибуток підприємств, податок на нерухоме майно. Надходження від вказаних податків дадуть змогу встановити залежність між формуванням доходів місцевих бюджетів та результатами господарювання підприємств, кількістю створених робочих місць, рівнем оплати праці працівників, ступенем розвитку ринку нерухомості та ін. Такий підхід стимулюватиме органи місцевого самоврядування активніше вирішувати проблеми зайнятості, створювати сприятливі умови для розвитку підприємництва, зокрема малого і середнього бізнесу.

У дисертації проведено аналіз законодавчих змін у сфері адміністрування місцевих податків і зборів та сформульовано пропозиції щодо вдосконалення редакції проекту податкового кодексу України, зокрема розділу, де регламентується місцеве оподаткування.

Одне з найважливіших завдань моніторингу податкового потенціалу територій – це вивчення взаємозв'язків соціально-економічних явищ, виявлення і вимірювання причинних залежностей. Так, у результаті моніторингу і дослідження взаємозв'язків важливим є вирішення, наприклад, таких завдань, як виявлення й оцінювання щільності взаємозв'язку між податковими інструментами (податковими пільгами, податковою заборгованістю, податковими переплатами) та фактичними податковими надходженнями в межах певних територій, що водночас відображається на повноті реалізації податкового потенціалу. Для побудови економіко-математичної моделі формування фактичних податкових надходжень нами була вибрана класична виробнича функція Коба–Дугласа, яка була трансформована наступним чином:

$$\Phi = a_0 x_1^{a_1} \cdot x_2^{a_2} \cdot \dots \cdot x_n^{a_n}, \quad (1)$$

де Φ – обсяги фактичних податкових надходжень, тис. грн.; x_1 – обсяги податкової заборгованості, тис. грн.; x_2 – обсяги переplat податкових платежів, тис. грн.; x_3 – обсяги наданих податкових пільг суб'єктам господарювання, тис. грн.; $a_1 - a_3$ – коефіцієнти еластичності (a_1 характеризує відносний приріст результату фактичних надходжень на одиницю приросту обсягу податкової заборгованості при незмінному прирості інших факторів; a_2 – відносний приріст результату на одиницю приросту обсягів податкових переplat при незмінному обсязі інших факторів, a_3 – відносний приріст результату на одиницю приросту обсягів податкових пільг при незмінному обсязі інших факторів; n – обсяг сукупності.

З урахуванням того, що тренд результату зумовлений дією інших факторів, вважатимемо, що в моделі вони будуть враховуватися змінною $a_0 = e^\lambda$. Тоді модель набуває вигляду (2):

$$Y = e^\lambda \cdot x_1^{a_1} \cdot x_2^{a_2} \cdot x_3^{a_2}, \quad (2)$$

де λ характеризує темп приросту функції результату за рахунок впливу сукупності інших факторів (обсяги наданих відстрочок по сплаті податків, зборів, обов'язкових платежів, масштаби ухилення від сплати податків, результативність контрольно-економічної роботи фіскальних органів, зокрема, обсяги донарахованих сум податкових платежів, розміри штрафів та ін.

Проведені розрахунки засвідчили, що обсяг фактичних надходжень до зведеного бюджету досить надійно визначається впливом досліджуваних показників, а відтак може бути використаний при ухваленні управлінських рішень у сфері мобілізації податкових надходжень і проведенні політики міжбюджетних трансфертів на рівні територій. Вплив факторів на результуючий показник має позитивний характер. Темпи приросту сукупності інших факторів у досліджуваному часовому інтервалі мають тенденцію до зростання.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі зроблено теоретичні узагальнення й отримано нове вирішення науково-практичного завдання використання податкового інструментарію у фінансовому забезпеченні розвитку територій в Україні. Це стало основою для розробки рекомендацій теоретичного і практичного характеру щодо вдосконалення податкової політики нашої держави в контексті фінансового забезпечення територіального розвитку, а саме:

1. Запропоновано доповнити наявний понятійний апарат дефініцією „податковий інструментарій територіального розвитку” та трактувати його як сукупність фіскальних важелів наповнення бюджетів, заохочення або стримування, що використовуються в процесі фінансового забезпечення розвитку територій та подоланні дивергенцій адміністративно-територіальних утворень. Такий підхід дасть змогу більш комплексно і системно розглядати проблематику використання податків, зборів, обов'язкових платежів та їхніх функціональних виявів у фінансовому забезпеченні розвитку територій. Водночас регіональну фіскальну політику доцільно трактувати як поєднання державної фіскальної політики щодо регіонів і безпосередньо фіскальної політики органів місцевого самоврядування.

2. Доведено, що податковий потенціал території доцільно трактувати як сукупність суспільних, корпоративних та приватних фінансових ресурсів в межах певної території, що мають здатність трансформуватись у фактичні податкові надходження бюджетів. Податковий потенціал території складається з двох компонент, які охоплюють як фактичні податкові надходження, так і резервні (неявні) можливості щодо їхнього акумулювання. Цей підхід до визначення поняття податкового потенціалу більшою мірою дає змогу мобілізувати ресурси, що можуть бути отримані в межах певної території. Зроблено висновок, що податкоспроможність як економічна категорія відображає фінансово-економічні можливості території щодо мобілізації обсягів фінансових ресурсів та ство-

рення фонду нагромадження, які би дали змогу забезпечувати як власні потреби території щодо розширеного відтворення й аспектів життєдіяльності населення, так і, дохідну частину бюджетів всіх рівнів та позабюджетних фондів для задоволення потреб держави.

3. Проведений моніторинг використання податкового інструментарію дав змогу зробити висновок про його визначальну значущість у формуванні фінансових ресурсів як державного, так і місцевих бюджетів. Аналізуючи поелементну структуру податкових надходжень місцевих бюджетів, з'ясовано, що домінуючу фіскальну роль останнім часом виконує податок з доходів фізичних осіб. Результативність використання податкових інструментів у спеціальних економічних зонах (СЕЗ) і територіях пріоритетного розвитку (ТПР) знизилась доволі відчутно. Крім цього, зниження ефективності надання пільг адекватно відобразилось на доходах як державного, так і місцевих бюджетів. Водночас наголошено, що фіскальна результативність не була базовим пріоритетом при створенні та функціонуванні СЕЗ і ТПР, а тому акцентування уваги винятково на таких показниках є не зовсім коректним.

4. На підставі проведеного дослідження практики вітчизняного місцевого оподаткування встановлено, що максимальна фіскальна значущість місцевих податків і зборів спостерігалась у 2000 р., а в наступні роки вона тенденційно знижувалась. Адміністрування місцевих податків та зборів є негативним як щодо динаміки надходжень, так і щодо їхньої фіскальної ролі у структурі доходів місцевих бюджетів. У дисертаційній роботі запропоновано підходи до реформування системи місцевих податків і зборів у нашій державі. Досліджено, що концепція, взята за основу податкового кодексу України, не вносить суттєвих змін у місцеве оподаткування, яке і надалі залишатиметься другорядним за своєю роллю у системі оподаткування. Фіскальне значення місцевих податків та зборів не зростатиме, а навпаки, воно буде зменшуватись у зв'язку із запланованим вилученням комунального податку. В проекті податкового кодексу України не передбачено здійснити зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування за рахунок надання статусу місцевих таким традиційно місцевим у світовій практиці податкам, як майновий, податок з доходів фізичних осіб і на прибуток підприємств.

5. Дослідження практики фінансового вирівнювання дало змогу зробити висновки, що на повноту визначення індексу відносної податкоспроможності регіонів впливає чинник зростання податкового боргу (недоїмки) з податкових платежів, які входять до кошика доходів, що враховуються при розрахунку дотацій вирівнювання. Доведено, що податок з доходів фізичних осіб – один із найбільш прогнозованих податкових платежів в Україні, адже такий чинник, як податкова заборгованість, практично не впливає на динаміку надходжень цього обов'язкового платежу. В контексті покращання калькулювання індексу податкоспроможності територій підкреслено, що найважливішим аспектом надання податкових пільг має стати ефективність їхнього застосування, що відобразиться у віддачі для бюджетів усіх рівнів, на розширенні податкової бази регіонів та зміцненні їхніх податкових потенціалів.

6. Обґрунтовано, що на механізм фінансового вирівнювання територій та повноту визначення індексу відносної податкоспроможності територій значно

впливає чинник зростання податкового боргу (недоїмки) з податкових платежів, які належать до кошика доходів, що враховуються при розрахунку дотацій вирівнювання. Крім цього, в практиці фіскального адміністрування існує значний набір інструментів (наприклад, використання векселів, взаємозаліків, процедур відстрочення, розстрочення податкового боргу на наступний бюджетний рік, списання податкової заборгованості) за допомогою яких суми недоїмки можуть бути трансформовані у поточні надходження, а отже можуть не враховуватись при розрахунку індексу відносної податкоспроможності.

7. Встановлено помилковість віднесення єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва у кошик доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. Цей податок за своєю економічною та правовою природою є обов'язковим платежем, який звільняє платника від сплати деяких місцевих податків і зборів, зокрема, комунального податку, збору за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі і сфери послуг, а також тих, які відносяться до кошика доходів і не враховуються при визначенні обсягу дотацій вирівнювання – плати за землю, платежів за спеціальне використання природних ресурсів місцевого значення. Крім цього, єдиний податок адекватно відповідає зусиллям органів місцевого самоврядування щодо можливого збільшення (зменшення) його надходжень. Доцільно також вилучити з цього кошика доходів надходження адміністративних штрафів, які накладаються виконавчими органами відповідних рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями. За своєю суттю стягнення штрафів є одноразовими заходами з мобілізації доходів, і можуть дати лише тимчасові додаткові надходження.

8. Доведено, що ефективність використання податкового інструментарію у фінансовому забезпеченні розвитку територій у нашій державі значною мірою залежить від інституційного забезпечення процесу мобілізації податків, зборів, обов'язкових платежів. Вдосконалення організаційної структури податкових органів України зумовлена потребою у зменшенні витрат на адміністрування податкових платежів. У результаті систематизації теоретичних напрацювань у сфері регіональної економіки і з огляду на низку базових критеріїв (соціальні та економічні зв'язки в регіонах, географічна близькість і цілісність, рівномірне розміщення податкового потенціалу територій тощо) в дисертаційній роботі запропоновано мережу податкових округів в Україні, яка більш адекватно відповідатиме орієнтирам модернізації фіскальних органів держави.

9. Аргументовано необхідність вдосконалення моніторингу податкового потенціалу територій через вивчення взаємозв'язків соціально-економічних явищ, виявлення та вимірювання причинних залежностей. В дисертації запропоновано економіко-математичну модель моніторингу податкового потенціалу території, яка передбачає поетапність: проведення факторного дисперсійного аналізу впливу податкових пільг, податкової заборгованості, податкових переплат на податковий потенціал, визначення тенденцій до впливу факторних ознак на величину податкових надходжень, використання підходів виробничої функції Коба–Дугласа та відповідне прогнозування параметрів податкового потенціалу в середньостроковій перспективі. Проведені розрахунки засвідчили, що обсяг фактичних надходжень до зведеного бюджету досить надійно визначається впливом податкових пільг, переплат та податкової заборгованості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії:

1. Бюджетна політика у контексті стратегії соціально-економічного розвитку України: Монограф.: У 6 т. Т. 5 / Редкол. М. Я. Азаров, Ф. О. Ярошенко, В. Г. Бодров та ін. – К.: НДФІ, 2004. – 400 с. (16,7 д. а., дисертанту належить – 2,17 д. а., у підрозділах 3.3 „Визначення рівня податкоспроможності територій”, 3.4 „Обґрунтування методологічних підходів до розрахунку окремих видів міжбюджетних трансфертів”, 4.1 „Напрямки реформування системи фінансового забезпечення місцевого самоврядування”).

Публікації у наукових фахових виданнях:

2. Герчаківський С. Д. Регіональна бюджетна політика: особливості формування дохідної бази місцевих бюджетів / Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Зб. наук. праць каф. УТР і РПС. – Вип. 5. – 2001. – С. 53–56 (0,2 д. а.).

3. Герчаківський С. Д. Місцеве оподаткування в Україні: традиції, реалії та напрями вдосконалення // Фінанси України. – 2003. – № 2. – С. 44–49 (0,3 д.а.).

4. Герчаківський С. Д. Податкові делікти: особливості та масштабність в Україні / Наукові записки Терноп. держ. пед. ун-ту ім. Гнатюка. Серія: Економіка: Зб. наук. праць. – 2002. – № 12. – С. 133–136 (0,2 д. а.).

5. Герчаківський С. Д. Фінансова незалежність регіону: проблематика та прагматика розвитку в Україні / Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Зб. наук. праць каф. УТР і РПС. – Вип. 7. – 2002. – С. 248–251 (0,2 д. а.).

6. Герчаківський С. Д. Функціональна дилема прибуткового оподаткування громадян в Україні / Економічні проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, Вип. 167. – 2003. – С. 120–124 (0,2 д. а.).

7. Герчаківський С. Д. Регіональні аспекти справляння ринкового збору в Україні / Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України: Зб. наук. праць каф. УТР і РПС. – Вип. 8. – 2003. – С. 100–103 (0,2 д. а.).

8. Герчаківський С. Д. Теоретичні та практичні аспекти визначення податкового потенціалу (податкоспроможності) територій // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Вип. 4. – 2004. – С.41–50 (0,4 д. а.).

9. Герчаківський С. Д. СЕЗ і ТПР як інструмент подолання дивергенцій територіального розвитку / Економічні проблеми теорії та практики: Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ: ДНУ, Вип. 211. – 2006. – С. 711–716 (0,3 д. а.).

Публікації в інших виданнях:

10. Кізіма А. Я. Планування та прогнозування податкових надходжень: Навч. пос. – Тернопіль: Воля, 2005. – 248 с. (10,3 д. а., дисертанту належить – 1,38 д. а., у підрозділах 7.1 „Теоретичні основи визначення податкового потенціалу (податкоспроможності) території”, 7.2 „Використання індексу відносної податкоспроможності території в міжбюджетних відносинах”, 7.3 „Показник податкоспроможності територій у фіскальній практиці країн світу”).

11. Герчаківський С. Д. Оподаткування реклами в Україні: стан і перспективи / Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної конференції „Розвиток фінансово-кредитної системи України в умовах ринкових трансформацій”. – Вінниця, 2003. – С. 167–169 (0,1 д. а.).

12. Герчаківський С. Д., Михайлів Т. В. Прагматизм справляння податку з реклами у вітчизняній фіскальній практиці / Наука молода: Зб. наук. праць Ради молодих вчених ТАНГ. – 2003. – № 1. – С. 49–53 (0,2 д. а., дисертанту належить 0,18 д. а., проаналізовано фіскально-регулюючі аспекти справляння податку з реклами в Україні).

13. Герчаківський С. Д. Податки як інструмент розвитку територій: теоретичні та практичні аспекти використання / Наука молода: Зб. наук. праць Ради молодих вчених ТАНГ. – 2004. – № 2. – С. 123–127 (0,3 д. а.).

14. Квасовський О. Р., Герчаківський С. Д. Проблемні аспекти формування податкових округів в Україні // Світ фінансів. – Вип. 1. – 2004. – С. 97–108 (0,45 д. а., дисертанту належить 0,25 д. а., проаналізовано напрямки вдосконалення формування податкових округів в Україні).

15. Герчаківський С. Д. Генезис місцевого оподаткування в умовах транзитивної економіки України / Економічні проблеми ринкової трансформації України: Тези доповідей всеукр. наук.-практ. конф. (3–4 грудня 2002 р.) / Відп. ред. Я. В. Грудзевич. – Львів: ЛБІ НБУ, 2002. – С. 59–60 (0,2 д. а.).

16. Герчаківський С. Д. Прагматизм місцевого оподаткування в Україні / Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть: Тези доповідей міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль, 2003. – С. 231 (0,1 д. а.).

17. Герчаківський С. Д. Розвиток податкової децентралізації в Україні / Управління у XXI столітті: погляд молодих вчених: Зб. тез доповідей всеукр. наук. конф. – Хмельницький, 2004. – С. 25–27 (0,1 д. а.).

18. Герчаківський С. Д. Податковий потенціал регіону: суть та об’єктивна необхідність визначення / Стан і проблеми трансформації фінансів та економіки регіонів у перехідний період: Зб. наук. праць II міжнар. наук.-практ. конф. – Хмельницький, 2004. – С. 45–47 (0,1 д. а.).

19. Герчаківський С. Д. Прагматизм фінансового вирівнювання розвитку регіонів в Україні // Фінансово-економічні проблеми розвитку регіонів України: Матеріали V всеукр. наук.-практ. конф. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 16–18 (0,1 д. а.).

20. Герчаківський С. Д. Індекс відносної податкоспроможності території в системі міжбюджетних відносин України / Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: Зб. тез доповідей II міжнар. наук.-практ. конференції молодих вчених. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – С. 53–55 (0,1 д. а.).

21. Герчаківський С. Д. Теоретичні та практичні аспекти фіскального федералізму / Оподаткування у промисловому регіоні: теорія, практика та перспективи розвитку: Матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. – Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. – С. 57–60 (0,1 д. а.).

22. Герчаківський С. Д. Бюджетно-податкові інструменти подолання дивергенцій територіального розвитку / Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: Збірник тез доповідей III міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – С. 89–91 (0,1 д. а.).

23. Герчаківський С. Д. Детермінанти податкового регулювання в Україні: територіальний контекст / Фінансово-бюджетне регулювання соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці: Зб. тез наук.-практ. конф. молодих вчених. – Чернівці: БДФА, 2006. – С. 21–23 (0,1 д. а.).

24. Герчаківський С. Д. Теоретичні засади регіональної фіскальної політики / Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації: Збірник тез доповідей IV міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 91–93 (0,1 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Герчаківський С. Д. Податковий інструментарій фінансового забезпечення розвитку територій в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2008.

У дисертаційній роботі проведено комплексне дослідження концептуальних аспектів теорії та практики використання податків як інструментів фінансового забезпечення розвитку територій. Висвітлено соціально-економічну суть і природу податкового потенціалу регіону, досліджено концептуальні засади фіскальної децентралізації.

Показано роль податкового інструментарію у забезпеченні дохідної бази місцевих бюджетів, а також його вплив на економічний розвиток територіальних утворень.

Обґрунтовано основні напрямки вдосконалення фінансового та інституційного забезпечення розвитку територій. Запропоновано підходи до реформування системи місцевих податків і зборів в Україні. Змодельовано моніторинг формування податкового потенціалу територій на прикладі Тернопільської області.

Ключові слова: податки, податковий потенціал, фіскальна децентралізація, місцеве оподаткування, податкоспроможність територій, місцеві бюджети, податкове законодавство

АННОТАЦИЯ

Герчаківський С. Д. Налоговый инструментарий финансового обеспечения развития территорий в Украине. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.08 – деньги, финансы и кредит. – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2008.

В диссертационной работе проведено комплексное исследование концептуальных аспектов теории и практики использования налогов как инстру-

ментов финансового обеспечения развития территорий. Такой подход дал возможность системно рассматривать использование налогов, сборов, обязательных платежей в процессе финансового обеспечения развития территорий и уменьшения диспропорций территориального развития. В исследовании предложены принципы использования налогового инструментария: увеличение финансовой независимости административно-территориальных единиц, достижение справедливости налогового бремени и налоговых преференций для выравнивания социально-экономического развития территорий, максимальный учет налогового потенциала территорий. Предложена классификация налоговых инструментов на основании субъектов реализации, направлений территориального развития, методов аккумуляции, характера влияния.

Раскрыта социально-экономическая сущность налогового потенциала региона, обоснована необходимость исчисления налогового потенциала в планировании поступлений налогов, сборов, обязательных платежей, использовании налогового инструментария, а также в процессе трансформации налоговых резервов в финансовые ресурсы местных бюджетов. Исследована зависимость дефиниции „налоговый потенциал” с налоговыми поступлениями, налоговой базой, объектом налогообложения, определено место налогового потенциала в структуре финансового потенциала административно-территориальной единицы.

Значительное внимание в работе уделено критическому анализу отечественного опыта использования налогов, сборов, обязательных платежей в процессе формирования доходов местных бюджетов, влияния факторов на объемы налоговых поступлений. Исследовано усиление дивергенций социально-экономического развития административно-территориальных единиц, указаны недостатки функционирования специальных экономических зон и территорий приоритетного развития за показателями количества новых и сохраненных рабочих мест, объемов инвестиционных проектов, налоговых поступлений от реализации бизнес-проектов, объемов налоговых льгот. Проанализировано использование местных налогов и сборов при формировании доходов местных бюджетов. Отмечено, что местные налоги и сборы практически не выполняют фискально-регулирующую роль в отечественных условиях, установлены существующие недостатки их администрирования: устаревшее правовое регламентирование, наличие несвойственных налоговых платежей, отсутствие объектов налогообложения по некоторым местным сборам.

В диссертации проведена оценка существующего формульного расчета дотаций выравнивания на основании индекса относительной налогоспособности территорий. Отмечено, что на полноту расчета индекса налогоспособности особенно влияет фактор роста налоговой задолженности и налоговых преференций обязательных платежей, которые относятся к доходам для расчета дотации выравнивания. Предложено пересмотреть действующую практику предоставления налоговых льгот в направлении повышения их эффективности, а также исключить из корзины доходов, которые учитываются при расчете межбюджетных трансфертов административные штрафы и единый налог. В результате у местных органов власти сформируется мотивация к улучшению администрирования указанных обязательных платежей.

В диссертационной работе определены основные направления улучшения финансового обеспечения развития территорий. Использование налогового инструментария должно ориентироваться на достижение экономической эффективности (максимальная мобилизация налоговых поступлений при минимальных издержках), социальной справедливости (финансовое выравнивание территориальных диспропорций) и политической стабильности (открытость и предсказуемость решений в бюджетно-налоговой сфере). Доказано, что эффективность использования налогового инструментария зависит от улучшения территориальной структуры налоговых органов. Предложено формирование налоговых округов провести с учетом социальных и экономических связей в регионах, географической близости, равномерного размещения налогового потенциала территорий.

Предложены основные подходы относительно реформирования системы местных налогов и сборов в Украине. Разработано формализованную методику поэтапного мониторинга налогового потенциала административно-территориальной единицы, учитывающую влияние налоговых инструментов (налоговых льгот, налоговой задолженности) на налоговый потенциал, определение тенденций влияния факторов и прогнозирование параметров налогового потенциала в среднесрочной перспективе.

Ключевые слова: налоги, налоговый потенциал, фискальная децентрализация, местное налогообложение, местные бюджеты, налоговое законодательство.

ANNOTATION

Gerchakivsky S. D. The tax instrument of financial security of the territorial development in Ukraine. – Manuscript.

Dissertation on obtaining scientific level of Candidate of Economic Sciences in speciality 08.00.08 – Money, finances and credit. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2008.

This Thesis is dedicated to the complex research of the theory and practice conceptual aspects of using the taxes as the instruments of financial security of the territorial development. It is concentrated on the social and economic essence and the nature of the region tax potential. The conceptual principles of fiscal decentralization are also investigated in the Thesis.

The main emphasis is made on the role of the tax instrument for the protecting the local budget revenues, and also its influence on the economic development of the territories.

The main trends of the improving the financial and institutional provision of the territorial development are proved. It is also proposed the main approaches to the reform of the local tax system and fiscal charge in Ukraine. The monitoring of the forming the tax territorial potential on the example of Ternopil region is simulated.

Key words: taxes, tax potential, fiscal decentralization, local tax, territorial taxation, local budgets, tax legislation.

Підписано до друку 02.04.2008 р. Формат 60x90 ¹/₁₆.
Ум. друк. арк. 0,9. Тираж 150 прим.

Віддруковано у видавництві “Економічна думка”
Тернопільського національного економічного університету
46020 Тернопіль, вул. Львівська, 3, тел. 43-22-18